

O pozabljeni generaciji filozofov

Marko Uršič, filozof Zakaj je treba ponovno osvetliti življenje in delo doktorandov Franceta Vebr

Zbornik *Pozabljena generacija filozofov*, ki je pred kratkim izšel pri Znanstveni založbi Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani, predstavlja osebnosti in dela trindvajsetih filozofov, ki so doktorirali v obdobju med obema vojnama pri prof. dr. Francetu Vebru (1890–1975), enem največjih slovenskih filozofov.

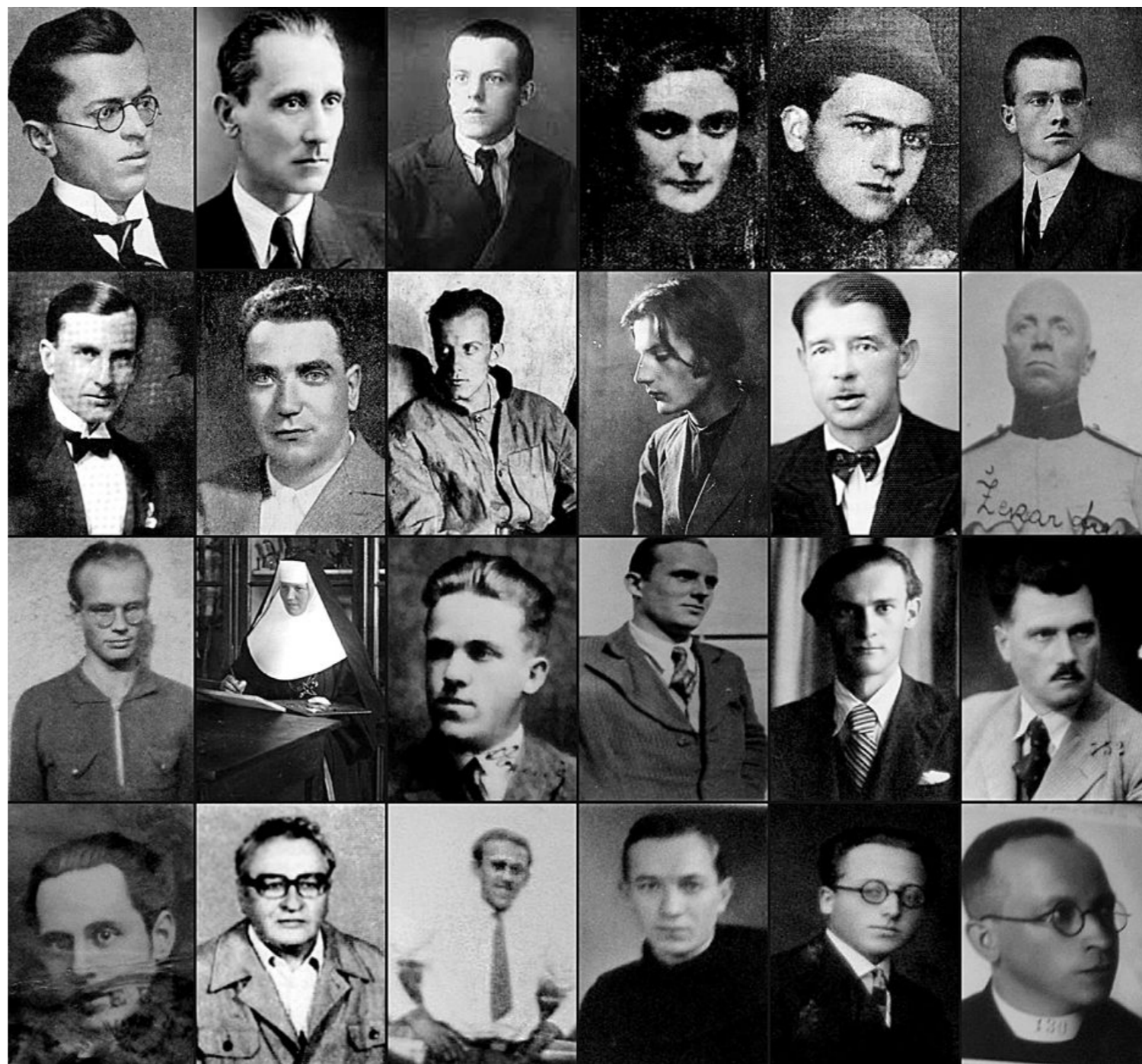
MOJCA VIZJAK PAVŠIČ

Obsežno delo, ki vsebuje poglobljene razprave sedemnajstih avtorjev in avtoric, v katerih predstavljajo po obravnavanih tematikah zelo

različne in svetovnonazorsko v marsičem razhajajoče se mislece in ustvarjalce, je uredil dr. Marko Uršič, profesor logike in filozofije narave na oddelku za filozofijo Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani.

Zakaj je po vašem treba ponovno osvetliti življenje in delo doktorandov profesorja Franceta Vebr?

O filozofskem opusu in univerzitetnem delu profesorja Franceta Vebr – utemeljitelja slovenske akademske filozofije, ki je bil leta 1945 prisilno upokojen in pozneje rehabilitiran, čeprav šele posthumno, leta 1996 – je v zadnjih desetletjih izšlo več razprav, ponati-

Filozofi, doktorandi pri profesorju Francetu Vebru v obdobju 1923–1945. V prvi vrsti: profesor France Veber, Stanislav Leben, Klement Jug, Alma Sodnik, Nikolaj Berus, Franjo Čibej; v drugi vrsti: Anatolij Špakovskij, Stanko Gogala, Vladimir Bartol, Mirko Hribar, Leopold Benko, Franc Žekar; v tretji vrsti: Cene Logar, Pija Garantini, Emil Hrovat, Herman Lešanc, Milan Rakočević, Ludovik Puš; v četrti vrsti: Ljubomir Jurković, Leon Žlebnik, Rudolf Trofenik, Vladimir Pandžić, Lojze Potočnik, Josip Premrov. (Fotografije zbral dr. Alojz Cindrič, grafično uredil Jure Preglau.)

snjenih je bilo tudi nekaj njegovih knjig, medtem ko o njegovih trindvajsetih doktorandih iz obdobja 1923–1945 ni bilo objavljeno skoraj nič, vse do izida obsežne monografije zgodovinarja Alojza Cindriča *Od imatrikulacije do promocije* (2015), v kateri so zbrani arhivski dokumenti, povezani s temi disertacijami. Prav ta monografija nas je na oddelku za filozofijo Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani spodbudila, da smo lani pripravili simpozij o tematikah teh disertacij in drugih filozofskih del Vebrinih doktorandov, prispevki s simpozija pa so zbrani v tej knjigi.

Delo doslej 'pozabljenega generacije' filozofov je vredno osvetliti predvsem zaradi še vedno zanimive tematike, ne nazadnje pa tudi zato, ker je doslej prevladovalo zmotno mnenje, da je bil v času med obema vojnama naš edini omembe vreden akademski filozof France Veber. V tem zborniku vidimo, da je imel vrsto zanimivih učencev, ki so razvijali lastne filozofske teorije. Nadaljnji filozofski razvoj večine Vebrinih doktorandov je prekinila druga svetovna vojna, zlasti povojna ideološka

prevlada marksizma-leninizma v slovenski filozofiji, ki je trajala decadalno vse do demokratične preobrazbe naše družbe.

Zakaj so filozofska dela te 'pozabljenega generacije' še danes zanimiva?

Zanimiva so zaradi tematske raznolikosti in marsikje tudi miselne prodrnosti. Znova je treba o njih razpravljati tudi zato, ker zgodovino vselej pišejo tisti, ki 'preživijo'. S tem ne mislim samo na fizično preživetje, niti samo na zmagovalce vojn, revolucij ipd. Le sedanost vzdržuje minule generacije v živem zgodovinskem spominu.

Veliko vprašanje, ali zgodovinsko preživijo res vsa dela, ki so sama po sebi vredna, da preživijo, seveda nima dokončnega odgovora. Čeprav imamo danes ogromne knjižnice in baze podatkov, kot sta Cobiss, Wikipedia ipd., je zgodovinski spomin vselej odvisen tudi od mnogih 'zunanjih' dejavnikov, družbenih, političnih, ideoloških ipd. Naj navedem primer iz antične filozofije: filozof Hrizip, ki velja za glavnega predstavnika stare stoiške šole, je baje napisal več kot sedem-

sto knjig, vendar se ni ohranila niti ena! Ali še drug primer: ohranjena ni niti ena slika najslavnejšega grškega slikarja Apela. S tem seveda nočem primerjati Hrizipovega ali Apelovega opusa z deli Vebrinih doktorandov, hočem reči le, da se tako nekoč kot danes resnično ohranjajo samo tista dela, ki živijo v živih dušah. Če so to filozofske razprave: žive so, dokler o njih razpravljamo, premišljujemo, dokler jih kritiziramo.

Večina Vebrinih doktorandov, razen Alme Sodnik, Vladimirja Bartola in Cenet Logarja, je slovenski javnosti skoraj neznan. Katere od osebnosti, ki jih do zdaj niste poznali, so vas najbolj presenetile in zakaj?

Vsaka izmed trindvajsetih osebnosti, ki nastopajo v tem zborniku, je svet zase. V nekaj stavkih, ki so mi tu na voljo, gotovo ne bi mogel biti pravičen do vsakogar. Zato bom rajši povedal kak stavek ali dva o treh, ki jih omenjate kot bolj znane. Namreč, tudi delo dr. Alme Sodnik, te izjemne ženske in izobrazne, se še vedno premalo znano, premalo cenjeno v naši fi-

lozofsko-strokovni javnosti. Vladimir Bartol se je po doktoratu, kot vemo, usmeril predvsem v literaturo, o njegovi mladostni filozofiji pa je (bilo) kaj malo znanega. Njegov študentski kolega in prijatelj Klement Jug je znan predvsem kot alpinist, ki se je smrtno ponesečil v Triglavski severni steni (1924). O jugu in Bartolu je nedavno napisal obsežni monografiji Tomo Virk. Omenjate tudi Cenet Logarja, v mladosti zelo obetavnega filozofa, ki je med vojni šel v partizane, po informbiroju pa je preživel vrsto let na Golem otoku, vendar je tudi pozneje ostal marksist, vnet kritik fenomenološkega 'idealizma'.

Kot je razvidno iz raznolike tematike, obravnavane v njihovih disertacijah, je Veber doktorandom dopuščal veliko ustvarjalne svobode. Kakšen odnos je imel do svojih študentov?

Očitno je bil zelo razumevač mentor, ki je pri svojih doktorandih spodbujal obravnavo različnih tematik, pa tudi v končnih ocenah ni bil zelo strog – po drugi strani podrobnejši vpogled v te disertacije in Vebove ocene pokaže, da

je pričakoval, morda celo zahteval, metodološko doslednost v filozofiji, pri čemer se je večina doktorandov opirala na njegov 'transcendentalistični' spoznavno-teoretski pristop, čeprav je pri nekaterih čutili tudi kritično distanco. Kot dober mentor je Veber vsekakor vedel, da ni najboljši, če se odlični študent v vseh pogledih strinja s svojim učiteljem.

Opus katerih doktorandov profesorja Vebr bi bilo treba še dodatno in bolj poglobljeno proučiti? Kot urednik tega zbornika ne bi rad postavil v prvi plan nekaterih izmed njih. Vsi si zaslužijo pozornost in nadaljnje raziskave. Izbor prioritete je subjektivno pogojen s filozofskimi interesi in nagnjenji osebe, ki bere njihova dela ali piše o njih.

Kot eden od sedemnajstih sodelujočih avtorjev v tem zborniku predstavljate življenje in delo Mirka Hribarja. Katere temeljne značilnosti njegove filozofske misli so pomembne tudi za naš čas? Mirko Hribar je bil moj najljubši filozofski učitelj, predaval nam je zgodovino filozofije in leta 1970 sem kot bruc prav pri njem doživel 'inicijacijo' v ljubezen do modrosti. V enem ali dveh stavkih ne morem povedati vsega, kar mi je ta modri in plemeniti človek dal, kakor tudi ne morem tako na kratko povzeti vsebine njegove disertacije. Rekel bi samo to: naučil me je, pa ne samo z besedami, prav tisto, kar je za filozofijo bistveno: spoštovati in razvijati duha. Takih učiteljev danes, žal, skorajda ni več.

»Le sedanost vzdržuje minule generacije v živem zgodovinskem spominu,« pravi Marko Uršič. FOTO VORANC VOGEL

Vizionar s kompleksnim opusom

Friedrich Kiesler, arhitekt heretičnih in čudaških idej Razmišljal je o odnosu med umetniškim delom, človekom in njegovim okoljem

V Izraelu je na ogled več turističnih zanimivosti, ki ne spadajo med biblijske ali zgodnjekrščanske znamenitosti, ampak med zgradbe sodobne arhitekture. Ena od pogostih postaj na turističnih ogledih je Svetišče knjige v Jeruzalemu tik zraven kneseta, izraelskega parlamenta.

Svetišče knjige v Jeruzalemu je Kieslerjevo najpomembnejše uresničeno arhitekturno delo. FOTO WIKIPEDIJA

Friedrich Kiesler: Model za neko Neskončno hišo, New York, 1959
FOTO © 2016 ÖSTERREICHISCHE FRIEDRICH UND LILLIAN KIESLER PRIVATSTIFTUNG, DUNAJ

MILAN ILIČ

Friedrich Kiesler pred plakatom, ki napoveduje odprtje kinematografa Film Guild Cinema v New Yorku, zgradbe, za katero je izdelal načrt v letih 1929 in 1930. FOTO NEZNANI FOTOGRAF © 2016 ÖSTERREICHISCHE FRIEDRICH UND LILLIAN KIESLER PRIVATSTIFTUNG, DUNAJ

V tem delu izraelskega muzeja hranijo najpomembnejše zaklade Izraela. Tudi sama zgradba velja za biser arhitekture 20. stoletja. Njenemu glavnemu arhitektu Friedrichu Kieslerju so pred meseci v dunajskem muzeju MAK posvetili veliko razstavo, ki je opozorila na opus tega nenavadnega umetnika.

Občudovali so ga umetniki vseh generacij

Friedrich Kiesler (1890–1965) je nekaj mesecev pred smrtjo dokončal Svetišče knjige v Jeruzalemu, svojo najpomembnejšo uresničeno arhitekturno stvaritev. Pred tem je z revolucionarnimi, utopičnimi idejami vzbujal občudovanje med umetniki vseh generacij – arhitekti, oblikovalci, scenografi in mnogimi drugimi. Ni bilo tudi malo tistih, ki so imeli Kieslerjeve ideje za heretične in čudaške. Danes je jasno, da je bil vizionar s kompleksnim opusom in raznovrstnimi idejami v svojih delih in teoretičnih spisih. Kiesler je med drugim sestavljal te-

orijo »korrealizma« (*correalism*), v okviru katerega je razmišljal o odnosu med umetniškim delom, človekom ter njegovim naravnim in tehnološkim okoljem.

Rodil se je leta 1890 v Černivcih, mestu, ki je danes del Ukrajine, takrat pa je pripadalo Avstro-Ogrski. Od leta 1908 je študiral na Dunaju, na visoki tehnični šoli in likovni akademiji. Študija ni dokončal, vendar je bil v tesnem stiku s številnimi avantgardnimi umetniki, zlasti nadrealisti. Kiesler je preoblikoval avantgardne ideje v arhitekturne in scenografske vizije. Po uspešnih gledaliških projektih in razstavah je leta 1925 na legendarni pariški mednarodni razstavi sodobne dekorativne in industrijske umetnosti predstavil svojo vizijo *Prostorskega mesta* (*Raumstadt*), monumentalne lebdede urbane konstrukcije. Leto dni zatem, leta 1926, se je z ženo izselil v ZDA. Od leta 1937 je predaval na Univerzi Columbia v New Yorku,

mestu, v katerem je živel do smrti leta 1965.

Na začetku 21. stoletja se strokovnjaki namesto analizam arhitekturnega dela Friedricha Kieslerja bolj posvečajo njegovemu celotnemu umetnostnemu konceptu ter povezovanju umetnostnih in znanstvenih ugotovitev. Kiesler je predvsem hotel odpraviti pregrado med samozadostno umetnostjo in življenjsko realnostjo. Zato se je veliki

Kiesler je bil prepričan, da mora prostor s svojo obliko dopuščati svetlobi, da prodre v vse njegove dele.

ko ukvarjal z novimi izumi, denimo s filmom in televizijo, ter se loteval izzivov, povezanih z oblikovanjem tedanjega prihajajočega sodobnega obdobja. Kiesler se je znanstveno empirično loteval vprašanj, povezanih s trajnim oblikovanjem od-

nosa med človekom in njegovim celotnim okoljem, ter poskušal preoblikovati ta odnos v umetniško delovanje – ta vprašanja so še danes zelo zanimiva.

Prostorsko mesto je izjemno Kieslerjevo delo. Ta futuristični model nekega mesta, ki lebdi nad tlemi, so rekonstruirali v merah, kakršne je mesto imelo na razstavi v Parizu leta 1925. Zgledna je tudi njegova *Neskončna hiša* (*Endless House*), stanovanjska konstrukcija, izdelana po meri človeka.

Koncept prožnega prostora

Kiesler je zagovarjal koncept prožnega prostora, ki bi se moral čim bolj prilagajati ljudem iz različnih socialnih okolij in temu, kako stanovalci uporabljajo prostor. Na prvi pogled nenavadne, vijugaste oblike *Neskončne hiše* odražajo Kieslerjevo prepričanje, da mora prostor s svojo obliko dopuščati svetlobi, da prodre v vse njegove dele, ne pa, da se svetloba

lomi zaradi vogalov in notranjih zidov, kakor se to dogaja v konvencionalnih zgradbah.

Zunanji zidovi *Neskončne hiše* bi morali biti narejeni iz armiranega betona na kovinskem ogrodju, okna pa iz polprozorne plastike. Namesto kopalne kadi v kopalnici bi morali v več delih hiše zgraditi bazene, tla bi morala biti narejena iz različnih materialov: okroglih rečnih kamnov, trave, lesa, terakotnih ploščic ...

S tem so povezane tudi najpogostejše kritike njegovih vizij. Očitno so svojevrsne in velikopotezne možnosti Kieslerjevih modelov precej drugačne od njegovih stacionarnih arhitekturnih risb.

Razstavo o *Neskončni hiši* so prvič pripravili v letih 1958 in 1959 v Muzeju sodobne umetnosti v New Yorku. Kiesler bi moral takrat izdelati tudi prototip v dejanski velikosti in ga za dve leti razstaviti na dvorišču muzeja. Toda takšnega prototipa niso nikoli naredili; ostali so samo risbe, študijski modeli in fotografije te ideje.